
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

RÉGI DOLGAINKRÓL (X.)

HERCEG JÁNOS

A magyar honfoglalásról szóló regék és mondák csodaszarvasa és turulmadara mellett még egy legendabeli jelenség szerepel: a volgai lovas. Az előrs, aki már realisabb jelkép, mint az Emesét, a magyarok, illetve az Árpád-nemzetség ősanját megtermékenyítő totemállat, a turulmadár vagy a népeket idevezető szarvas. A volgai lovas alakja már meghatározott földrajzi eredetre utal, a Volga vidékére, ahonnan az onogurok vagy ungurok mint a finnugor ősnép leszármazottai elindultak maguknak új hazát keresni.

A kor századokon át a népek önállósulásának korá volt. Megunták a függőség állapotát, a rabságot, és elmentek kiküzdeni, elfoglalni maguknak egy olyan területet, amely életformájuknak leginkább megfelelt. A nagy orosz folyam mellől elindult unguroknak megtetszett a Kárpátok hegykoszorújával s a négy folyóval körülhatárolt, jobbára sík vidék, ahol szétszórva semmiféle egységet nem képező szláv népek laktak. Olyannyira, hogy a nyugati szlávok, a horvátok és szlovének mint keresztények már a pápaság alá tartoztak, úgy-hogy Salzburg érseke nem ok nélkül panaszkodott a barbár magyar hódítókra, akiknek hatására ezek a népek elhanyagolják hitüket. A hittérítők ugyan a hódító nép körében is megjelentek, de eredményt csak később, az államalkotó István korában értek el, akit királlyá koronáztak, majd szentté avatták.

Az itt talált szláv népek nem tanúsítottak ellenállást. Kenyérrel és sóval várták a honfoglalókat. Talán éppen szétszórottságuk miatt hódoltak meg a sebes lovakon érkezett, jól felfegyverzett nép előtt. István király azonban, aki állammá szervezte az elfoglalt területeket, mégis olyan kinyilatkoztatást tett, amely arra vall, hogy ebből a meghódolásból nem lett mindjárt őszinte barátság. A király marasztaló igéi – „többnyelvű ország a boldog ország” – sejteni engedik, hogy ezeket a népeket itt kellett tartani, hogy ne legyenek lakatlan vidékek, de minél több legyen a hatalmas területet megművelő munkáskéz és az ország biztonságát védő harcos.

Amikor a törzsfők megosztottak az országon, ez a vidék Botondnak jutott,

aki a monda szerint buzogányával akkorát ütött Bizánc kapuján, hogy az rögtön kinyílt előtte. Miért ment beljebb, arról a legenda már nem tájékoztat. Ez volt az Al-Duna vidéke. Baranya és Szerémség is ide tartozott, s népi összetételében, gazdálkodási módjában és életforma tekintetében elképzelhetően egységes képet mutatott. Az állattenyésztésen kívül az itteni népek méhészkedéssel foglalkoztak, úgyhogy jöttek fel délről a görög kereskedőkaravánok, s vitték innen a mézet és a méhsört. Legfőbb terményük a köles volt, és mocsárváraikból zsupánjaink gyakorolták fölöttük a hatalmat. Feljegyezték róluk, hogy családi életük erkölcsös, ők maguk pedig vendégszeretők, és foglyaikkal jól bánnak.

A római birodalomból átszivárgott hatások érződtek meg rajtuk. Szelíd megadásra is az készítette őket a vadabb és harciasabb jövevényekkel szemben, hogy a rómaiakkal összecsapva tanulták felmérni az erőviszonyokat. S akik ebből a népből itt maradtak, nem kerülhették el az összeolvadást a honfoglalókkal. Kölcsönösen átvettek sok mindent egymástól. A magyarok nomád őseik örökségét követve a vadászatban és a halászatban jártak elől, a szlávok a jóságnevelésben. Nem sok időbe telt, hogy életformájuk ebben is kiegyenlítődjék.

Szavakat vettek át egymástól, s ha nyugodtan nevezhetjük is túlzásnak azt az állítást, mely szerint a magyar nyelv nagy részét szláv jövevénytörzsek alkotják, biztos, hogy rengeteg szó szivárgott át tőlük az alakulódó finnugor ősnyelvtől egyre jobban eltávolodó magyar nyelvbe. Nincs helyünk ezekből sokat bemutatni. Talán csak a legjellemzőbbekből sorolnánk fel néhányat: király, császár, vajda, udvar, deszka, molnár, pecsenye, csöbör, járom, borona, marha, abrak, zabla, gereben, és így tovább.

A felsorolt szavak között is nemegy arról tanúskodik, hogy az itt talált szláv népek már nem nomádok, hanem földművelők, állattenyésztők, tehát egy helyhez kötött, megállapodott nép, amely neve ellenére – a szláv szó a latin *sclav*-ból ered, és annyi, mint szolga – vezetőiben a műveltségnek is bizonyos fokáig eljutott. Nyilván ugyancsak a római birodalom közvetlen és a bizánci távolabbi hatása következtében. Hogy a két szent életű testvér: Cirill és Metód elhozta-e ide is az írástudást, legalább a zsupánok földváráiba, s ha voltak már kalugyerek, azok közé, nem tudni. De az a körülmény, hogy Metód szerémi érseki címmel és a pravoszláv szertartás engedélyével tért vissza Rómából, ezt nagyon valószínűvé teszi.

Népet mondtam? Csak azért, mert nemzeti még nem létezett. S a nép, persze, mindenütt műveletlen volt. Ebben sokáig nem volt különbség a fejlettebb életforma ellenére sem őslakók és jövevények között. Minden mást egybemosott az idő és a közös felemelkedés, majd a nemzetté válás ténye a közös harcokkal és a közös sorssal.

Eddig úgy tűnt, mintha csak a török kitakarodása után telepítettek volna ezen a vidéken. A parlagon heverő ezer és ezer holdakra, amelyeket fel se mért még senki. Ezzel szemben az az igazság, hogy Magyarország a korai középkorban is erős vonzást gyakorolt a szomszédos országok jobbágyi sorban élő szegény embereire. Itt találtak hazára a jászok, a kunok, a besenyők – miután utóbbiak felmorzsolódtak a szomszéd népekkel vívott harcokban. És csak természetes, hogy a közelség még inkább megkönnyítette a balkáni népek beszivárgását. Ide jöttek a szerbek a törökök elől állandóan menekülve, ide a román bojárok és a lengyel feudális urak birtokairól elszabadult jobbágyok.

Mátyás király volt utolsó nagy pártfogójuk, aki udvarában is idegenekkel vette körül magát, s akinél nyelv és nemzetiség nem számított, hiszen Sibinjani Janko fia lévén, gyermekkori emlékeiből is sokféle népet ismert. A beszivárgó népek munkát akartak találni, s az akkori Magyarországon a kiterjedt birtokokon kellett a munkáskéz.

Ezek nem voltak tervszerű telepítések. Jogvédelmet biztosítani a beköltözötteknek az állam részéről nemigen lehetett. Amiben jobbágy és nemes földbirtokos megállapodott, ahhoz tartotta magát mindkét fél. Ha a jobbágy elégedetlen volt sorsával, innen is megszökött, más gazdát keresett. A kiszolgáltatottság nem volt semmiben sem nagyobb, mint a magyar jobbágyok esetében, akik fölött ugyancsak az Isten meg a földbirtokos volt az úr.

A jobbágyséttelmentoknak a középkorban volt egy védelmezőjük, a katolikus egyház, amely a tized ellenében egyedül próbálta összevonni őket, szétosztásukban közösségekbe terelni őket, s amennyire lehetett, hatni rájuk, hogy türelemmel, engedelmesen viseljék sorsukat.

Hatni próbált az egyház a földesúrra is, és Isten nevében kért méltányos elbánást, amennyiben a jobbágy panasza indokolt volt. Egyes történetírók, akik a középkori egyháznak ezt a jószolgálati tevékenységét kritikussal szemmel vizsgálták, nem mulasztották el megjegyezni, hogy ha emelkedett a jobbágy jövedelme, az egyházi tized is megnőtt. Ez igaz, de hogy jó szándékú papok is voltak, akik bátran kiálltak népük érdekében, ahogy a jó pásztor a nyáját védi, azt mi sem bizonyítja jobban, mint Lőrinc pap, Dózsa György helyettese, akit égő fáklaként dobtak le az urak a bácsi vár tornyából.

Egyes települések egynyelvű, egyféle vallású népből álltak össze. Ez se történt rendezetten és tervszerűen a befogadó haza részéről. Maguk a népek verődtek össze egy-egy vidékről rokoni, szomszédi, jó baráti alapon. Így például jellemző, hogy jóval később, már a tizenyolcadik században, amikor nagyban folytak a hivatalos telepítések, Hadik András szlovákokat hozatott futaki birtokára, papot is, tanítót is hozzájuk, s ebbe nem szólt bele senki.

De akkorára a Dózsa-forradalom és Werbőczy hírhedt jobbágytörvénye már feledésbe ment, s már rég nem aszerint teljesítették a robotot, ötvenkét napot egy évben, de volt úgy, hogy a háromszorosát is megkövetelte az uraság. A törökök kivonulása után, mint tudjuk, mindent megadtak a telepesnek, csak jöj-

jön, és művelje a földet, amelyből mindenekelőtt a kincstárnak volt most már haszna.

Bárhogy vizsgáljuk is azonban a telepések korai beszivárgását és későbbi tömeges behozatalát, nemzeti ellentétre sehol sem akadunk. A középkorban annyira csak munkást láttak a jobbágyban, hogy fel se merült sehol nyelvi vagy egyéb származási jellegzetesség kérdése. Ha csak a papoknál nem. Voltak vidékek, ahol nem a jobbágy magyarosodott el, hanem – mint a Felvidéken oly sok helyen – a magyar földesúrból lett szlovák.

Ez természetesen korántsem holmi liberális állapotra vall. Egyszerűen nem törődött ilyesmivel senki. Hacsak nem megint a papok, akik kénytelenek voltak megtanulni a bevándoroltak nyelvét, mert a gyónás szentsége csak így volt gyakorolható, és a prédikációkat is anyanyelvükön értették meg a hívek.

A szervezeten bejött, privilégiumokat élvező népek, mint például a szerbek, akik Černojević pátriárka vezetésével vallási és nyelvi autonómiát élveztek, már a későbbi korok rendezettebb viszonyait tükrözik.

Nem vonatkozik azonban ez a jászokra és kunokra, akik székkapitányuk felügyelete alatt szervezeten éltek, amikor azonban csatlakoztak Dózsa forradalmához, elvesztették ezt a különállási helyzetüket, és a közönséges jobbágyok sorsára jutottak valamennyien.

El is magyarosodtak. El kell hinnünk, hogy nem holmiféle erőszakos beolvasztási akció eredményeként. De a tizenhatodik században oly mindegy volt, hogy a jobbágy milyen nyelven beszél, így aztán egy természetes folyamat ment végbe, amikor a ma legmagyarabbnak tekinthető egykori kunok feladták ragaszkodásukat nyelvhez és hagyományhoz, s a népek kohójában átvették és magukévá tették a környező többség nyelvét.

*

A népek vándorlása több száz éven át tartott Bácskában. Háborúk és forradalmak elől vagy azokat követve hagyta ott helyét a lakosság egy része, törökök és tatárok elől menekülve, illetve Dózsa György vagy Rákóczi seregeihez csatlakozva, avagy előlük kitérve. Mert sose lehetett tudni, hogy egy-egy ilyen hadjáratnak milyen következménye lesz. Később sem, a modern hadjáratok idején, amikor az itt élő, nem egyajkú népet könnyű volt megosztani, sőt egymás ellen fordítani.

De nemcsak népek keltek vándorútra. Egyes személyek is. Az iskolát végzett vagy mesterséget tanult fiatalok életéhez elválaszthatatlanul hozzátartozott a vándorút, a világlátás. Adataink vannak róla, hogy a középkorban bácsi, küllődi, monostori, czoborszentmihályi – vagyis zombori – peregrinusok keltek útra, és mentek Bázalbe, Göttingába s egyéb nyugati főiskolákra tanulni. Várady Péter bácsi udvarházából éppúgy elindultak Róma felé, mint Laskai Osvát és Sztáray Mihály megjelenése után protestáns egyetemekre Baranyából a Kálvin hitét követő fiatalok. Hiszen lehetett pap vagy tanító úgy is vala-

ki, ha nem külföldön szerezte az oklevelét. Mert voltak egyetemek és főiskolák Magyarországon is szép számmal – a pécsi egyetem 1367-ben nyílt meg –, de aki világot látott, holtáig megkülönböztetett tiszteletet élvezett. Ez a tisztelet olyannyira beleidegződött a népbe, hogy aztán az Amerikát járt egyszerű ember is részesült belőle még nem olyan régen.

Iparosoknak meg egyenesen kötelezővé tették a vándoridőt, amely három évnél nem lehetett kevesebb. Ha fölszabadult az inas, a céhmestertől megkapta a szükséges ajánlást, amely nemcsak szakmai tudásáról, de jóra való, tisztelendő viselkedéséről is bizonyosággal szolgált, fogta aládáját legszükségesebb holmijával, és elindult. Per pedes apostolorum, az apostolok lován, vagyis gyalog. Ebben aztán rendszerint nem volt különbség a latin nyelven érkező vándoridők vagy a szakmájuk tökéletesítésére indult mesterlegények között. Ha útközben akadt szekér, amely felvette őket, a kocsis nemigen tett különbséget, de lakott helyre érve külön útja volt a középkori peregrinusnak, illetve későbbi vándorló mesterlegénynek.

Zomborban 1819-ben adták ki az első céhszabaddalmi levelet a kötelező vándoridő meghatározásával „... első Ferenc, Isten kegyelméből Ausztria császára, Jeruzsálem, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galícia és Lodoméria apostoli királya” nevében. Német nyelven persze, hiszen a zombori iparosok túlnyomó többsége német volt, Bádénból és Württembergből jött telepes. Kőművesek, ácsok és pintérek céhét szabályozta, de anélkül hogy mesterek, inasok és segédek viszonyában a legcsekélyebb módon is eltért volna a céhek általános szabályaitól. Szorgalom, istenfélő erkölcs és tisztesség alapelvei minden iparágban egyformán megkövetelt elvek voltak.

A kötelező három esztendőre nézve nem voltak előírások. Hogy hova, merre megy a legény, csak a szomszédos faluba vagy hetedhét határon túl, nem kérdezte senki. És mivel a szokások és törvények Európa-szerte hasonlóak voltak, a vándorlegény többé-kevésbé hasonló viszonyok között találta magát mindenütt. Tőle függött, hogy Bécsbe, illetve Párizsba megy-e, vagy a közeli városba.

A vándoridők, vagyis a peregrinusok a maguk korában az útba eső eklézsiák vagy urasági konyhák vendégei voltak. Előfordult, hogy rosszkor jöttek, nem szívesen látták őket, de ezt kimutatni vagy előttük ajtót becsukni annyira volt, mint megsérteni az „úri modort”. Az ilyesmi nem maradt titokban, nem keltette a vendéglátást megtagadó személy jó hírét.

A céhek korában viszont minden nagyobb helyen volt egy a vándorlegényeknek berendezett fogadó – a Herberg –, ahol olcsó éjjeli szállást kaptak, s amelyet a hatóságok ellenőriztek. A céhlevél – amelyet Kundschaftnak neveztek, s ettől kapták később a megrendelő vagy vevő a nevét – egyben útlevél is volt. A vándorútra kelt legény előtt ezzel a papírral kinyílt a világ.

Így juthatott el a bajai szabólegény, Jelky András Algériába, Ceylonba és Batáviába, hogy aztán Japánba a holland kormány konzuli teendőit lássa el. Mert őt már a kalandvány vitte messzire, s nem elégedett meg azzal, hogy a nadrágvarrásban tökéletesítse magát.

Akárcsak a takácslegény Táncsics Mihály, aki ugyan külföldön nem ment ilyen messzire, csakhamar hazajött, hogy Budán tanítói oklevelet szerezzen, majd szolgálóikként az egyetemre is beiratkozzék. Vagy a boltosinas, Türr István, akiből olasz tábornok lett és Nápoly katonai parancsnoka, Garibaldi vezérkari főnöke.

A bácskai vándorlegények se hiába rótták az országutakat. Ha nem is törtek mind a magasba, szakmájukban annál többet tudtak, minél tovább voltak oda, és minél messzebbre jutottak el, akárcsak manapság.

*

Az osztrák önkényuralom, amely a Vajdaságban egyformán keserítette el a szerbeket és magyarokat, már az ötvenes évek elején mindent elkövetett, hogy híveket szerezzen magának. A magyar mártírok százai ültek még börtönökben, amikor Haynau – akit nyugati utazásai során Londonban a munkások felismertek és véresre vertek, oly hírhedt elnyomóként tartotta számon az egész világ – pántlikás kalapot nyomott a fejébe, és földbirtokot vett Magyarországon. Ez elég volt a megalkuvóknak és derűlátóknak, hogy hajlandók legyenek olyasmit hinni, mintha a magyarság még az ellenségei előtt is rokonszenvenné tudna lenni. És mintha Jókai az igazságot írta volna meg a magyar birtokon megtelepedett osztrák alakjában *Az új földesúr* című regényében.

De itt a Vajdaságban tényleg történtek hasonló dolgok. A szerbek, akik még nem is olyan régen a magyarsággal harcba álltak, egyre több jóindulatot és baráti hajlandóságot kezdtek mutatni a náluk is jobban elnyomott és jogfosztott nép iránt. Skerlić idéz valahonnan egy párbeszédet, amely még 1848-ban hangzott el egy szerb és egy magyar paraszt között: Nekünk el kellene pusztítanunk egymást. – Úgy van, méghozzá mindjárt! – Csak azt nem tudom, miért? – Hát bántottalak én téged, testvér, valaha is? – Nem te, még a dédapád se! – Akkor meg huncut, aki haragszik!

Ez a hangulat és az egyformán elnyomott népek egymáskeresése folytatódott a Bach-korszak alatt. Miután az Olvasókört és a Čitaonicát bezárták, mert a politikai szervezkedés fellegvárait látták bennük, egymáshoz kezdtek járni a magyar és szerb urak. Az iparosok és kereskedők, szóval a polgárok sem zárkózhattak mereven el egymástól. Az élet és az egyéni érdek megannyi vonatkozásban vezette őket ugyanarra az útra. A népnek meg valóban nem volt semmi oka haragot tartani, ha már az urak összebékültek egymással.

A negyvennyolc előtti nemzeti ocsúdás rövid korszaka után elérkeztek az elnemzetlenítés sötét korszakához. Ezt különben a magyarok viselték el nehezen, akik akkor süllyedtek először kisebbségi sorsba, minthogy a török uralom mégis meghagyott az országból egy részt – egészen le Senjig és Bakarig, s hozzá a fiumei kikötőt –, ahol a magyar királyság uralma maradt érvényben. Az abszolutizmus semmit sem hagyott meg. A tiszta magyar vidékeken különösképpen érezte hatalmát, s így az a furcsa helyzet állt elő, hogy a vegyes la-

kosságú tartományokban, mint amilyen a Vajdaság és Erdély volt, viszonylag könnyebb lett az élet.

A bácskai szerbeknek még külön okuk is volt a magyarok barátságát keresni, hiszen végleg magukra maradtak. A belgrádi rendőrzuralmat éppúgy elítélték, mint Bach rendszerét, a horvátok meg a maguk útjára tértek, és Strossmayer püspök a császárhű Jelašićot ünnepelte, miközben elzárkózott a költő, Zmaj közeledése elől. 1850. március 24-én mondta el politikai szűzbeszédnek beillő szónoklatát – amelynek szelleméhez élete végéig hű maradt –, Jelašić mellett Ausztriát és a császárságot is magasztalva, s annak a reményének adva kifejezést, hogy ha még egyszer ellene fordulna „a veszekedett népharag”, az isteni Gondviselés újra megtalálja a Jelašićhoz hasonló sziklaszilárd férfit, aki a megmentője lesz.

Ezek azonban a „nagy politika” konstellációi voltak délen és nyugaton, míg a helyi közélet az adott realitásokhoz igazodott. Petrović kerületi kormánybiztos kizárólag magyarokat nevezett ki maga mellé az úrbéri törvényszék ülnökeivé. Nevezetesen Heinrich Pált, Kovachevich Alajost és Virter Ferencet, akik – jellemző ellentmondásként! – a németesítő rendszerben is magyaroknak vallották magukat.

Különben Petrović kormánybiztossága alatt lendült fel a selyemhernyó-tenyésztés mozgalma, ami nemzetiségi különbség nélkül hasznára volt a Zombor környéki szegény néposztálynak. A mezőgazdasági viszonyokon is javítást szorgalmaztak, s a földművelők egyesületbe való tömörítése, mint azt a történetíró Szobonya Bertalan feljegyezte, eredményes volt. „A megalakult gazdasági egyesület a nemzeti sérelmek mellett, sőt, annak ellenére is, már a kezdet kezdetén hasznos tevékenységet fejtett ki.”

Úgy tűnik, az itt élő népeket a közös nemzeti jogtalanság hozta közel egymáshoz. S eltávolodni, magukba zárkózni csak akkor kezdtek, amikor nemzeti különállásuk lehetségessé vált. Ezt azonban már a magyarok jobb helyzete és uralkodó szupremáciája váltotta ki azután, hogy megszűnt a Vajdaság, és létrejött a kiegyezés Bécs és Budapest között.

*

„Felség – mondta Napóleonnak Talleyrand, aki minden rendszert kiszolgált –, a történelem ismétlődik, csak a személyek változnak.” És példabeszéde mint ha az e vidéki iskolák tannyelvének megállapításában be is vált volna. Mert jóllehet a trianoni békeszerződésnek egyik cikkelye kötelezte az utódállamokat a nemzetiségi jogok tiszteletben tartására, az SZ–H–SZ Királyság mindent elkövetett a kisebbségek elnemzetlenítéséért. Ez a törekvése mindenkéltől az iskolákban jutott kifejezésre. Jött a hírhedt névelemzési rendelet, amely például a Mészárosokat és Kovácsokat szlávoknak deklarálta, s jöttek egyéb megszorítások és fenyegetések, úgyhogy amikor az apácák leánypolgárijának bezárása után a zombori főgimnázium magyar tagozatára is sor került 1923-ban, már nem is csodálkozott senki.

Mentek ugyan deputációk egy ideig a közoktatási miniszterhez, sőt a kormány elnökéhez is, ígéretekben sem volt hiány, de minthogy a magyar nemzetiségnek igazi népképviselője nem volt az SZ–H–SZ állam parlamentjében, s jobbára amolyan botcsinálta politikusok ügyködtek, minden hiábavaló maradt. De ha lett is volna, ki hallgatott volna egy kisebbségi honatyára?

A tanárokat szélnek eresztették, csupán egy részüket véve át, a diákoknak a szerb tagozatot ajánlották melegen a figyelmükbe, s így a gimnáziumban ötven év után elnémult a magyar szó, s szétszóródott az utolsó nemzedék. Ki Zentára került, ki Becskerekre, ki sehova, illetve a határon túlra. S aki csak egy kicsit ismerte a történelmet, s tudta, mi történt 1872-ben, nem is szólhatott. Meg kellett értenie, hogy ezúttal is a reciprocitás, sőt a terans elve érvényesült.

És aztán ilyen kis dolgoknál a történelem nem áll meg, az élet megy tovább. A fiatalok alkalmazkodnak az időkhöz, beilleszkednek a megváltozott viszonyokba. A zombori gimnazisták még elénekelték diákmiséjükön Marschall Béla tanár úr vezénylete alatt a tedeumot, viszont venisanctéra már nem került sor.

Túlzott jelentőséget tulajdonítunk az iskolák tannyelvének? Meglehet. Mert ha közel hetven év távlatából visszanézünk a zombori főgimnázium két háború közötti utolsó magyar nemzedékére, azt kell mondanunk, hogy semmiféle törés nem látszik meg rajtuk. Emberek lettek valamennyien, se jobbak, se rosszabbak azoknál, akik előttük jártak, illetve utánuk következtek. Pedig akkor még anyanyelvápolás se volt! Legalább az iskolákban nem.

Viszont élénken élt egyféle belső ellenállás és ragaszkodás nyelv és származás attribútumaihoz. Igények jutottak kifejezésre ilyen irányban, így például, habár a hatóság különféle akadályokat gördített elébe, a színjátszás virágzott, s a legutolsó műkedvelő előadást is telt ház tapsolta végig. A magyar könyv is megkülönböztetett tiszteletben részesült, jöllehet kevesebbet olvastak, mint napjainkban, de a csak kicsit tehetősebb parasztházban ott volt a mestergerendán, a biblián és a kalendáriumon kívül Petőfi verseinek gyűjteménye, amely aztán öröklődött a családban.

Indítást kapott ez az utolsó nemzedék abban a megszüntetett régi iskolában. Még azok is, akik csak egy-két osztályt jártak benne, továbbvitték magukkal a hatását. Anélkül hogy nacionalisták lettek volna. A szellemi hagyományok éltek bennük tovább, a bölcsődal emléke, s minden egyéb, ami az anyanyelvhez tartozott.

A zombori gimnázium százéves jubileumát ünneplő kötet a megszünt magyar tagozat hatodik osztályosainak csoportképét közli, s aki ismerte őket, ma elcsodálkozhat az osztály összetételén. A harminc tanuló között tíz lány volt, míg a fiúk fele faluról került gimnáziumba. Azok között pedig jó néhány német származású, akik akkor még éppúgy magyaroknak vallották magukat, mint az osztály kilenc zsidó vallású tanulója. Mind a harminc diák kitarzott a magyar tagozat mellett, annak ellenére, hogy ez érvényesülés szempontjából

csak hátránnyal járt, de ezt a kitartást erősítette és megszépítette a nemzetiségűkhöz való ragaszkodás és az önérzetes ellenállás szelleme. Más kérdés már, hogy később hova sodorta őket a történelem vihara. Az iskola összetartotta őket, s épp ez volt csodálatos abban a régi iskolában.

Ma persze más az iskola szerepe. Bezárkózás helyett az oldódást hirdeti, ellenállás helyett a társadalmi egyenjogúsággal együtt járó testvériség és egység szellemét a különböző nyelvű diákok között. És az emberré nevelő alma mater kisugárzása se csökkent bizonyára, de változatlan melegséggel dajkálja az ifjúkor diákemlékeit. A mai nemzedéknek éppoly szép lesz egy idő múlva a régi iskola, mint az öregeknek, a még megmaradt keveseknek, az említett utolsó nemzedéknek a maga iskolája, amelyet még emlékezetesebbé tesz, hogy küzdenie kellett a fennmaradásért, s végül is megszűntették.

(Folytatjuk)